

tab. 1 MIANOWNIK Kto? Co?

l. poj.

	rodzaj męski 	rodzaj żeński 	rodzaj nijaki
przymiotnik	<p>-y k, g -i</p>	<p>-a</p>	<p>-e</p>
rzeczownik	<p>-∅ -a</p>	<p>-a -∅ -i</p>	<p>-o -e -ę -um</p>
przykład	<p>To jest dobry student\emptyset. czarny kot\emptyset. wysoki dom\emptyset.</p>	<p>To jest dobra studentka. zimna noc\emptyset. miła pani.</p>	<p>To jest małe dziecko. duże mieszkanie. ładne imię. nowe muzeum.</p>
	JAKI?	JAKA?	JAKIE?

Sprawdź, czy umiesz. Zrób ćwiczenia na:

Deklinacja

W języku polskim *rzeczowniki, przymiotniki, zaimki, liczebniki i imiestowy przymiotnikowe* odmieniają się przez przypadki. Przypadek to kategoria gramatyczna, która pokazuje, jaką funkcję w zdaniu pełni dana część mowy. W języku polskim występuje 7 przypadków.

PRZYPADEK

PYTANIE

MIANOWNIK

kto? co?

DOPEŁNIACZ

kogo? czego?

CELOWNIK

komu? czemu?

BIERNIK

kogo? co?

NARZĘDNIK

(z) kim? (z) czym?

MIEJSCOWNIK

o (w, na, przy, po) kim? o (w, na, przy, po) czym?

WOŁACZ

MIANOWNIK

I przypadek *Kto? Co?*

To pierwszy przypadek i zarazem podstawowa forma danego słowa. W zdaniu mianownik pełni funkcję podmiotu. Mianownika używamy również po przyimku *jako*.

■ Rodzaj rzeczownika

W liczbie pojedynczej rzeczownik może występować w trzech rodzajach: **męskim**, **żeńskim** lub **nijakim**. O rodzaju rzeczownika decyduje jego końcówka.

• rodzaj męski

Większość rzeczowników rodzaju męskiego kończy się na *spółgłoskę* i ma tak zwaną *końcówkę zerową* (∅).

Istnieje grupa rzeczowników oznaczających mężczyzn, które kończą się na *-a*. Nazywają one głównie wykonawców czynności oraz zawody:

dentysta, poeta, kierowca, pianista, artysta

(w rodzaju żeńskim: *dentystka, poetka, artystka...*)

• rodzaj żeński

Najczęściej rzeczowniki rodzaju żeńskiego kończą się na *-a*: *mapa, studentka*

Istnieje grupa rzeczowników, które kończą się na *spółgłoskę*: *noc, mysz, powieść, miłość, złość* (często są to rzeczowniki nazywające emocje).

Mała grupa rzeczowników ma końcówkę *-i*: *pani, sprzedawczyni, bogini, mistrzyni*.

• rodzaj nijaki

Rzeczowniki rodzaju nijakiego mają końcówki: *-o, -e, -ę*. Najbardziej

rozpowszechniona jest końcówka *-o*, najrzadziej występuje *-ę*.

Istnieje grupa rzeczowników pochodzenia łacińskiego zakończonych na *-um*: *centrum, muzeum, gimnazjum, laboratorium, hospicjum*.

Zwykle rodzaj gramatyczny i rodzaj naturalny rzeczownika się zgadzają; potomstwo zwierząt ma zazwyczaj rodzaj nijaki:

ojciec, syn, brat, tata, mężczyzna, dentysta - r. męski
mama, kobieta, pani, sprzedawczyni - r. żeński
dziecko, szczenię, pisklę - r. nijaki

Rodzaj gramatyczny rzeczownika decyduje o rodzaju innych odmiennych części mowy, np.: przymiotnika, zaimka, liczebnika czy czasownika w czasie przeszłym.

■ Rodzaj przymiotnika

Przymiotnik występuje w trzech rodzajach, dostosowując się do rzeczownika.

przymiotnik	r. męski -y /-i *	r. żeński -a	r. nijaki -e / -ie *
<i>miły,-a,-e</i>	<i>miły</i> student	<i>miła</i> studentka	<i>mile</i> dziecko
<i>wysoki,-a,-ie</i>	<i>wysoki</i> mężczyzna	<i>wysoka</i> pani	<i>wysokie</i> zwierzę
<i>nowy,-a,-e</i>	<i>nowy</i> słownik	<i>nowa</i> książka	<i>nowe</i> zdjęcie
<i>stary,-a,-e</i>	<i>stary</i> kubek	<i>stara</i> komórka	<i>stare</i> muzeum

* jeśli przymiotnik kończy się na: *-k* lub *-g*, to w rodzaju męskim ma końcówkę: *-ki* lub *-gi*, a w nijakim *-kie* lub *-gie*:

wysoki, wysokie, drogi, drogie

końcówka *-i, -ie* występuje również po spółgłoskach miękkich:

głupi, głupie, tani, tanie

• Jaki? Jaka? Jakie?

To zaimki pytające o cechy osób lub rzeczy.

	r. męski	r. żeński	r. nijaki
pytanie	<i>Jaki</i> jest ten student? <i>Jaki</i> jest ten mężczyzna?	<i>Jaka</i> jest ta studentka? <i>Jaka</i> jest ta pani?	<i>Jakie</i> jest to dziecko? <i>Jakie</i> jest to muzeum?
odpowieź	Ten student jest <i>sympatyczny</i> . Ten mężczyzna jest <i>wysoki</i> .	Ta studentka jest <i>sympatyczna</i> . Ta pani jest <i>wysoka</i> .	To dziecko jest <i>sympatyczne</i> . To muzeum jest <i>interesujące</i> .

		ASPEKT NIEDOKONANY		ASPEKT DOKONANY
		RAZ, TERAZ, ZARAZ	ZAWSZE, ZWYKLE, CZĘSTO	WCZORAJ, JUTRO
dziś		ić idę, idziesz szedłem, szedłeś*	chodzić chodzę, chodzisz chodziłem, chodziłeś	pójść ----- poszedłem, poszedłeś*** pójdę, pójdziesz
wczoraj				
jutro				
		jechać jadę, jedziesz jechałem, jechałeś	jeździć jeżdżę, jeździsz jeździłem, jeździłeś	pojechać ----- pojechałem, pojechałeś pojadę, pojedziesz
		lecieć lecę, lecisz leciałem, leciałeś	latać latham, latasz latałem, latałeś	polecieć ----- poleciałem, poleciałeś polecę, polecisz
		płynąć płynę, płyniesz płynąłem, płynąłeś	pływać pływam, pływasz pływałem, pływałeś	popłynąć ----- popłynąłem, popłynąłeś popłynę, popłyniesz

Uwaga na formy rodzaju żeńskiego: *szłam, szłaś / **będę szła / ***poszłam, poszłaś

CZASOWNIKI RUCHU 1

Czasowniki ruchu to osobna grupa, której wspólną cechą, oprócz semantycznej, jest istnienie trzech form każdego czasownika: niedokonanej, dokonanej i iteratywnej oznaczającej powtarzalność, wielokrotność danej czynności.

Do najczęściej używanych czasowników ruchu należą *iść*, *chodzić*, *pójść* i *jechać*, *jeździć*, *pojechać* oraz te, które zostały utworzone na ich bazie.

■ iść, chodzić, pójść

Czasowników tych używamy, kiedy mówimy o poruszaniu się pieszo, a także gdy mówimy o ogólnych atrakcjach: kinie, teatrze, filharmonii, imprezie itd. (*idę do kina, często chodzimy do teatru, pójdę na koncert*). *Iść* i *chodzić* to formy niedokonane, a *pójść* ma aspekt dokonany.

• iść

Formy tej używamy dla czynności jednorazowej niedokonanej lub takiej, która odbywa się teraz albo odbędzie się w najbliższej przyszłości.

*Dziś idę do szkoły razem z siostrą.
Nie mogę teraz rozmawiać, bo idę ruchliwą ulicą i nic nie słyszę.
Po południu idę odwiedzić chorą koleżankę.*

• chodzić

Formy tej używamy dla wyrażenia czynności powtarzającej się, rutynowej. Często występuje ona z określeniami czasu: *zawsze, zwykle, ... nigdy*.

*Ona chodzi do szkoły podstawowej.
On codziennie chodzi na spacer.
Nigdy tam nie chodzę.*

• pójść

Formy dokonanej używamy dla wyrażenia czynności jednorazowej, krótkotrwałej, którą zakończyliśmy lub planujemy zakończyć (będzie widoczny rezultat).

*Tato poszedł do sklepu i kupić chleb.
Pójdziemy do znajomych, wrócimy przed północą.
Pójdę do biblioteki i wypożyczę tę książkę.*

■ jechać, jeździć, pojechać

Czasowników tych używamy, kiedy mówimy o poruszaniu się za pomocą środków transportu lub gdy cel naszej drogi jest odległy (*jadę do Gdańska, jedziemy w daleką podróż*). *Jechać* i *jeździć* to formy niedokonane, a *pojechać* ma aspekt dokonany.

• jechać

Formy tej używamy dla czynności jednorazowej lub takiej, która odbywa się teraz albo ma mieć miejsce w najbliższej przyszłości.

*Dziś jadę do szkoły tramwajem.
Nie mogę teraz rozmawiać, bo jadę pociągiem i nic nie słyszę.
Jadę w weekend w góry.*

• jeździć

Formy tej używamy dla wyrażenia czynności powtarzającej się, rutynowej. Często występuje ona z określeniami czasu: *zawsze, zwykle... nigdy*.

*W wakacje jeździmy na wieś.
Zwykle jeżdżę do szkoły autobusem.*

• pojechać

Formy dokonanej używamy dla wyrażenia czynności jednorazowej, krótkotrwałej, którą zakończyliśmy lub planujemy zakończyć (będzie widoczny rezultat).

*Pojechałem do Warszawy i obejrzałem tę wystawę.
Pojedziemy na wakacje i wrócimy wypoczęci.*

■ lecieć, latać, polecieć

Czasowniki te oznaczają poruszanie się w powietrzu. Mogą odnosić się do ptaków, owadów lub ludzi, którzy poruszają się za pomocą środków transportu (*samolotem, helikopterem, lotnią, balonem itd.*). W mowie potocznej czasowniki te są używane, kiedy ktoś lub coś szybko się porusza, idzie lub biegnie. Zasady ich użycia są analogiczne do omówionych już zasad stosowania czasowników: *iść, chodzić, pójść*.

*Muszę wyłączyć komórkę, bo lecę samolotem.
On często lata tanimi liniami i korzysta z różnych promocji.
Może kiedyś polecimy do Ameryki.
Lecę do domu, bo jest bardzo późno.*

■ płynąć, pływać, popłynąć

Czasowniki te oznaczają poruszanie się po wodzie. Odnoszą się zarówno do fizycznego wykonywania czynności pływania, jak i poruszania się za pomocą środków transportu (*statkiem, promem, jachtem, łódką itd.*). Używamy ich analogicznie do czasowników: *iść, chodzić, pójść*.

*Płyniemy jachtem przez Kanał Augustowski.
Uwielbiam pływać w morzu.
Jutro popłynę na drugi brzeg jeziora.*

tab. 27 CZASOWNIKI RUCHU 2

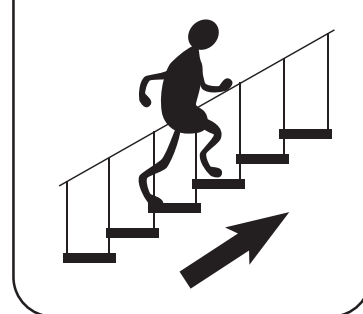
wchodzić

wychodzić

wchodzić

schodzić

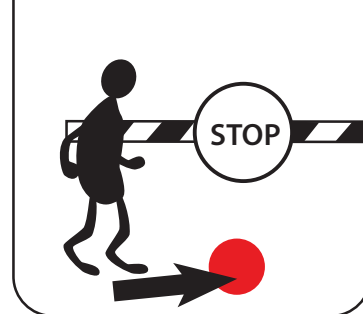
przychodzić

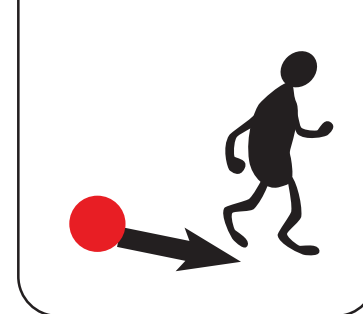
podchodzić

dochodzić

odchodzić

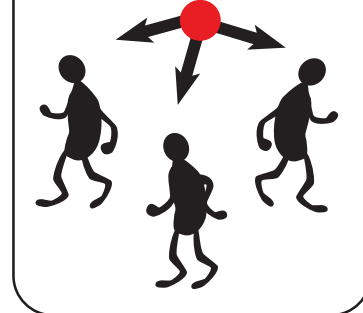
przechodzić

obchodzić

rozchodzić się

nadchodzić

CZASOWNIKI RUCHU 2

■ Czasowniki ruchu tworzone na bazie *iść*

Czasowniki te budujemy zawsze według tej samej reguły. Dodajemy odpowiedni prefiks do podstawowej odmiany *iść*, przy czym zawsze następuje alternacja *i:j*.

pójść	wyjść	wejść	zejść	przyjść	przejść	dojść
pójdę	wyjdę	wejdę	zejdę	przyjdę	przejdę	dojdę
pójdiesz	wyjdiesz	wejdiesz	zejdziesz	przyjdiesz	przejdiesz	dojdiesz
pójdzie	wyjdzie	wejdzie	zejdzie	przyjdzie	przejdzie	dojdzie
pójdziemy	wyjdziemy	wejdziemy	zejdziemy	przyjdziemy	przejdziemy	dojdziemy
pójdziecie	wyjdziecie	wejdziecie	zejdziecie	przyjdziecie	przejdziecie	dojdziecie
pójdą	wyjdą	wejdą	zejdą	przyjdą	przejdą	dojdą

Czas przeszły tych czasowników tworzymy na bazie nieregularnej formy przeszłej czasownika *iść*. Uwaga na redukcję *-e* w rodzaju męskim w liczbie pojedynczej.

pójść	po		po			
wyjść	wy		wy			
wejść	w		we			
zejść	z	I. poj.	ze	I. poj.	I. mn.	I. mn.
przyjść	przy	szedłem	przy	szłam	szliśmy	szliśmy
przejść	prze	szedłeś	prze	szłaś	szliście	szliście
dojść	do	szedł	do	szła	szli	szli
odejść	od		ode			
podejść	pod		pode			
rozejść	roz		roze			
nadejść	nad		nade			

■ Czasowniki ruchu tworzone na bazie *chodzić*

Czasowniki te tworzymy bardzo regularnie, dodając do podstawowej odmiany *chodzić* odpowiedni prefiks. Czas przeszły tworzymy od nich standardowo (*wychodziłem itd.*).

wychodzić	wchodzić	dochodzić	schodzić	przychodzić	przechodzić
wychodzę	wchodzę	dochodzę	schodzę	przychodzę	przechodzę
wychodzisz	wchodzisz	dochodzisz	schodzisz	przychodzisz	przechodzisz
wychodzi	wchodzi	dochodzi	schodzi	przychodzi	przechodzi
wychodzimy	wchodzimy	dochodzimy	schodzimy	przychodzimy	przechodzimy
wychodzicie	wchodzicie	dochodzicie	schodzicie	przychodzicie	przechodzicie
wychodzą	wchodzą	dochodzą	schodzą	przychodzą	przechodzą

■ Ruch bez określonego kierunku

Jeżeli ruch nie odbywa się w określonym kierunku, to używamy formy iteratywnej czasownika, która to forma tutaj nie oznacza powtarzalności. Interesujące jest, że w przypadku form wyrażających ruch bezkierunkowy, możemy utworzyć od nich osobny aspekt dokonany.

Agnieszka chodzi po Starym Mieście i robi zdjęcia.
Agnieszka pochodziła po Starym Mieście i zrobiła ładne zdjęcia.
Jutro pochodzę po sklepach, żeby kupić ojcu prezent.

Dzieci biegają po parku.
Dzieci pobiegały po parku i wróciły do domu.
Niech dzieci pobiegają po ogrodzie przed kolacją.

Adaś jeździ na rowerze przed domem.
Adaś pojeździł na rowerze, a potem z apetytem zjadł obiad.
W weekend Marek pojeździ po okolicy, może znajdzie jakiś dom na sprzedaż.

Doroła pływa w jeziorze.
Doroła popływała w jeziorze, a teraz opala się na brzegu.
Skończyła się burza, idę popływać w jeziorze.